

Doktorandská škola STU (29.3.2022)

Vývoj vedeckej komunikácie, Open Access a Open Science

Vážení doktorandi STU,

pôsobenie na MTF STU, dlhoročné osobné skúsenosti s akademickým prostredím a poznatky z mojej funkcie zástupcu STU v Národnom koordinačnom centre (referenčný bod pre oblasť otvoreného prístupu) Open Access pri CVTI SR, ma oprávňujú prispieť k téme prednášok Doktorandskej školy STU v oblasti, ktorá je dnes v programe nášho stretnutia.

Otázky otvorenej vedy, otvoreného prístupu v rámci vedeckej komunikácie sa nedajú zodpovedať jednoznačne a krátko, preto si dovoľím poukázať len na niektoré zdroje, ktoré by ste si mohli pamätať, pretože boli aj pre mňa inšpiratívne. Mojou zásadou je nevyrábať nové texty z niečoho, čo už existuje, má výpovednú hodnotu a odráža kvalitu autorstva. V každej časti uvádzam tie najzaujímavejšie zdroje, ktoré považujem za hutné, i keď tých zdrojov je oveľa viac a nedá sa povedať, že by boli menej významné. Ale pri takýchto príležitostiach volím spôsob estrahovania a výberu. Práve pohľad autorov mimo STU môže byť pre vás zaujímavý.

Cieľom tejto prednášky (alebo skôr by som povedala príspevku k téme) je previesť vás vývojom vedeckej komunikácie a upriamiť vašu pozornosť na nové trendy v oblasti vedeckej komunikácie v priestore otvorenej vedy spôsobom otvoreného prístupu.

Verím, že moje postrehy a odporúčania (veľmi zhutnené, nakoľko ide o mimoriadne širokú tému) budú pre vás prínosné. Ďakujem za príležitosť a vašu pozornosť.

PhDr. Kvetoslava Rešetová, PhD.

1. Časť: Vývoj vedeckej komunikácie

Zdroje

Jaroslav Šušol: Vedecká komunikácia vo svete zmien- <https://itlib.cvtisr.sk/%c4%8cl%c3%a1nky/clanek2740/>

Jela Steinerová: Informačné prostredie a vedecká komunikácia: aspekty vedeckej dátovej gramotnosti
<https://journals.phil.muni.cz/proinflow/article/view/2018-2-2/15491>

Spríevodca svetom vedeckého publikovania:

http://ak.aos.sk/images/dokumenty/e-knihy/Spríevodca_svetom_vedeckeho_publicovania.pdf

Zuzana Stožická: Vývoj vedeckej komunikácie

<https://eiz.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2020/12/1.-Vyvoj-vedeckej-komunikacie-open-access-open-science.pdf>

Na úvod by som citovala prof. Šušola z UK Bratislava:

Vedu si ťažko dokážeme predstaviť bez komunikácie. Podľa niektorých je komunikácia podmienkou existencie vedy, podľa iných je jej neoddeliteľnou súčasťou. Dáta, informácie, poznatky, teórie, to všetko do systému vedy (alebo do konkrétneho výskumného procesu) na jednej strane vstupuje a na druhej strane vystupuje. Každý jeden vedec vo svojom výskume na niečom stavia, okrem vlastných empirických údajov vychádza z poznatkov a teórií iných výskumníkov. A naopak, každý vedec, ale i spoločnosť ako celok má záujem na tom, aby sa výsledky poznávania sveta komunikovali v takom rozsahu, aby spoločnosť napredovala.

Vo svete komunikácie založenej na papierových printových médiách bol komunikačný systém vo vede po stáročia postavený na fungovaní dvoch typov sprostredkovateľov – tlačiarov/vydavateľov a knižníc. Zatiaľ čo vydavatelia mali v tomto systéme úlohu rozširovateľa informácií, knižnice plnili najmä funkciu sociálno-agregačnú a archivačnú. Zásadnú zmenu do tejto zabehnutej delby práce vniesli elektronické siete, ktorých komunikačné možnosti búrajú stereotypy vyplývajúce z obmedzenia predchádzajúcich technológií.

Elektronické technológie prinášajú do sveta vedy nové podnety a postupy, ktoré na jednej strane priaznivo ovplyvňujú efektívnosť komunikačného systému vedy (rýchlosť sprístupňovania, aktuálnosť informácií, medzinárodný dosah a podobne), no na druhej strane nedokážu zatiaľ uspokojivo riešiť výzvy spojené s plnením tých funkcií, ktoré mali a ešte stále majú na starosti tradiční sprostredkovatelia (najmä kontrola kvality, agregácia informácií a zdrojov a archivovanie). V najbližších rokoch budeme svedkami hľadania riešení toho, akým spôsobom sa budú v „úžasnom novom svete“ navzájom dopĺňať či nahrádzať staré a nové technológie a inštitucionálne modely. Som presvedčený o tom, že pôjde o riešenia, ktoré prispedia k ďalšiemu rozvoju kvalitatívnych základov vedeckej komunikácie.

Prof. Steinerová (UK Bratislava) tvrdí:

Vedecká komunikácia predstavuje základ informačného procesu, obsahuje súhrn interakcií spojených s vedeckým bádáním. **Informačné prostredie vedeckej komunikácie** predstavuje komplex objektov, procesov, zdrojov, ľudí aj systémov zabezpečujúcich informačnú infraštruktúru vedeckej komunikácie. Toto prostredie sa čoraz viac mení pod vplyvom rozvoja digitálnych technológií. Výrazné zmeny predstavujú najmä digitálne repozitáre, hnutie open access, formovanie digitálneho vzdelávania aj digitálnej vedy a digitálne knižnice. Informačné prostredie nadobúda novší, digitálny rozmer ovplyvňujúci aj informačné správanie vedcov, vedecké procesy a informačný proces. Na konceptuálnej úrovni sa preto nanovo vymedzujú aj také pojmy ako informačný objekt (informačný artefakt), informačné prostredie, informačná infraštruktúra, dáta a vedecké dáta.

Vedecká komunikácia **zabezpečuje dôležité interakcie** medzi vedcami z jednej alebo viacerých disciplín, najmä na úrovni formálnej komunikácie ako publikovanie, recenzovanie, konferencie, vzdelávanie, ale aj neformálnej založenej na výmene informácií, kolaborácii a zdieľaní zdrojov.

Spríevodca svetom vedeckého publikovania:

Termín vedecká komunikácia označuje **proces zámerného zdieľania a šírenia vedeckých poznatkov vo vnútri a navonok vedeckého spoločenstva**. V širšom zmysle slova zahŕňa prednášky, prezentácie, postery, výskumné správy, články v časopisoch a monografie – všetky formálne i neformálne informačné toky medzi vedcami navzájom a medzi vedcami a inými skupinami ľudí, ktorí s vedou a jej výsledkami prichádzajú do styku. Môžu to byť študenti, alebo verejnosť na popularizačnej akcii, novinári, odhodlaní informovať o najnovších pokrokoch vedy, čitatelia vedeckých blogov, priatelia vedy na sociálnych médiách, ale aj investori, riadiaci pracovníci a úradníci posudzujúci žiadosti o grant a kontrolujúci správy o výstupoch z projektov, podnikatelia schopní

obchodne využiť produkty aplikovanej vedy, aj takí, ktorí vede ponúkajú svoje služby (laboratórny materiál, prístroje, servis, vydavateľské služby, atď.), alebo politici (decizori), ktorí chcú pri rozhodovaní používať odborné argumenty. Vedecká komunikácia ako globálny fenomén presahuje do takmer všetkých jazykových, kultúrnych i sociálnych skupín ľudstva, a aby v rámci nej mohli rôznorodí príslušníci týchto skupín zdieľať svoje poznanie o svete, vyvinuli vlastné zvyky, symboliku a jazykové prostriedky. Využívajú odborný štýl a logickú argumentáciu, tvrdenia podkladajú dôkazmi a odkazmi na zdroje.

Vývoj vedeckej komunikácie od Zuzky Stožickej:

História vedeckej komunikácie

10100100110001101110100 0 1 0 1 1 01 1 1

Ako sa komunikovala veda v časech svojho zrodu?

starovek: reč, rozhovor
(limity ústneho podania)

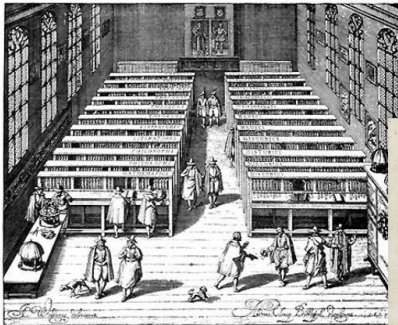
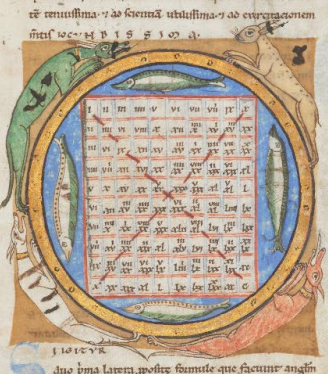
zapisovanie dialógov, zvitky, spisy...
(limity písomného záznamu – napr. Platónov dialóg *Phaedrus*)

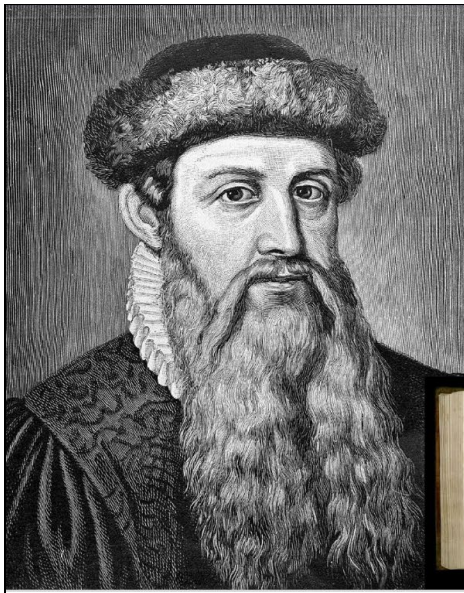

Ako sa komunikovala veda v časech svojho zrodu?

stredovek:

- spisy
- ručne písané knihy – kódexy (náročné a drahé)
- preklady stratených antických klasikov z Arabčiny

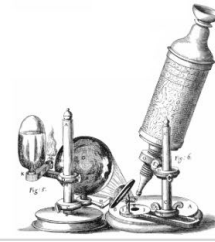
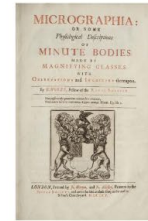
• centrá vzdelanosti: kláštory, univerzity

Ako sa komunikovala veda v časoch svojho zrodu?

novovek:

- **tlačené knihy** (1439 – Guttenbergova kníhtlač: pohyblivý font, farba na olejovom základe)
- Knihy prestávajú byť luxusom:
lacné, ľahké a rýchle šírenie vedomostí
- **listy** (sedemnásť storočie – *Respublica literaria*)
- vedecká revolúcia

O vzniku a **vývoji vedeckých časopisov** som vás informovala vo svojej predchádzajúcej prednáške 16.11.2021. To je časť, ktorá by patrila teraz na toto miesto, ale nemohla byť vytrhnutá z kontextu vedeckého publikovania v predchádzajúcej prednáške.

Čo sú teda typické znaky vedeckej komunikácie?

Životný cyklus výskumu

Ako sa robí výskum?

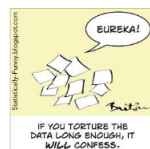
- **plánovanie**
(dá sa myslieť na všetko?)
- **zber dát**
(stačí na jeho vykonanie „cvičená opica“?)
- **analýza**
(pozor na p-hacking, HARK-ing a podobné neduhy!)
- **komunikácia**
(čo zdieľať a kedy – v priebehu výskumu alebo až po jeho ukončení?)

Komunikácia
(zdieľanie metodík, dát, preprintov, recenzovanie, zverejnenie článkov, komentovanie, archivovanie)

Plánovanie
(literárny prehľad, hypotézy, hľadanie spoluprác, metodika, plán manažmentu dát...)

Rozbor (analýza)

Vykonanie výskumu (zber dát)

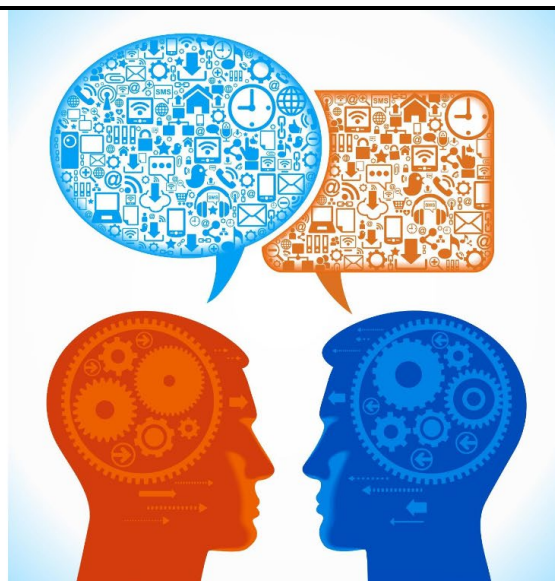
Vedecká komunikácia

- proces zámerného šírenia a zdieľania poznatkov vo vnútri aj navonok vedeckého spoločenstva

Spoločné úsilie

- porozumieť svetu
- identifikovať príležitosti
- riešiť problémy
- nastaviť priority (vyhodnotiť význam jednotlivých problémov)

Terminológia: Vedecká komunikácia vs komunikácia vedy

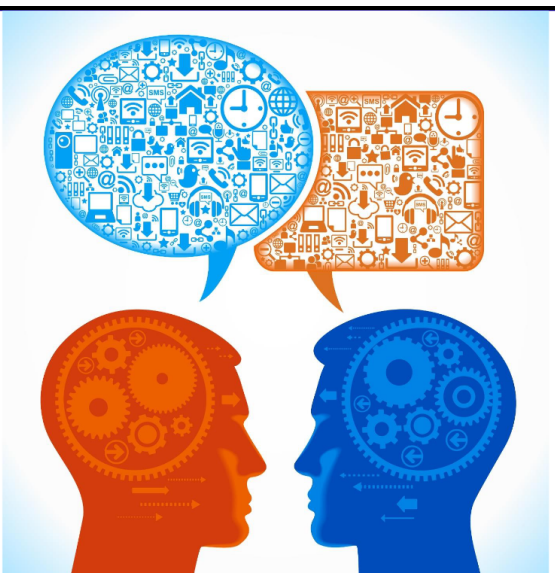
Elementy vedeckej komunikácie

(také isté, ako keď sa dvaja ľudia rozprávajú)

- **tvorba/transformácia** informácie (z toho, čo som videl alebo vymyslel, do formy, ktorej ostatní budú rozumieť)
- **zdieľanie, šírenie**
- **interpretácia, hodnotenie** (na oboch stranách!)
- **pamäť** (uchovávanie)

Čestnosť všetkých aktérov je kľúčovým faktorom úspešnej komunikácie.

(konflikty záujmov, viacsobná kontrola...)

Čo teda ovplyvňuje vedeckú komunikáciu:

prostredie tvorby poznatkov a cyklus výskumu

poznatky a ich zdieľanie

transparentnosť a interpretácia

čestnosť a porozumenie

uchovávanie

2.Časť: otvorená veda

Zdroje:

<https://otvorenaveda.cvtisr.sk/o-otvorenej-vede/>

<https://www.fosteropenscience.eu/content/what-open-science-introduction>

<https://www.fosteropenscience.eu/resources>

<https://otvorenaveda.cvtisr.sk/narodna-strategia-otvorenej-vedy/>

<https://otvorenaveda.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2021/09/Narodna-strategia-pre-otvorenu-vedu-na-roky-2021-2028.pdf>

<https://eraportal.sk/eraportal/otvoreny-pristup-eosc/europsky-cloud-pre-otvorenu-vedu-eosc/>

Ucelený prehľad k problematike Otvorenej vedy a Open Access nájdete na:

<https://otvorenaveda.cvtisr.sk/>

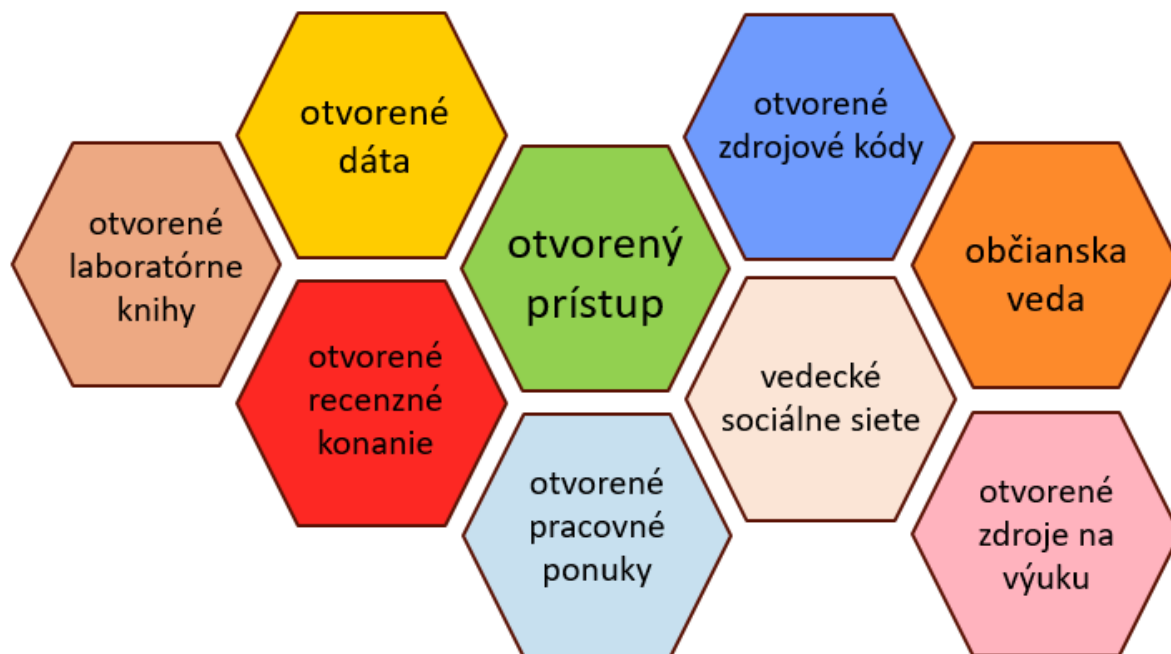

Súčasný trendy vedeckej komunikácie utvárajú priestor **otvorenej vedy**.

Otvorená veda (Open Science) „*reprezentuje prístup k výskumnému procesu založený na spolupráci, zdieľaní a otvorenom šírení poznatkov pomocou optimálneho využitia digitálnych technológií a aplikovania princípov otvorenosti v každom aspekte výskumného cyklu*“ (Foster Open Science 2020). Pojem otvorená veda sa často uvádza aj ako zastrešujúci pojem, pod ktorý spadajú rôzne ďalšie „hnutia“ zamerané na odstránenie prekážok pre zdieľanie akýchkoľvek výstupov, zdrojov, metód alebo nástrojov, v ktorejkoľvek fáze výskumného procesu (Foster Open Science 2020). Taktiež zahŕňa aj množstvo iných súvisiacich pojmov, ktoré možno vidieť na obrázku:

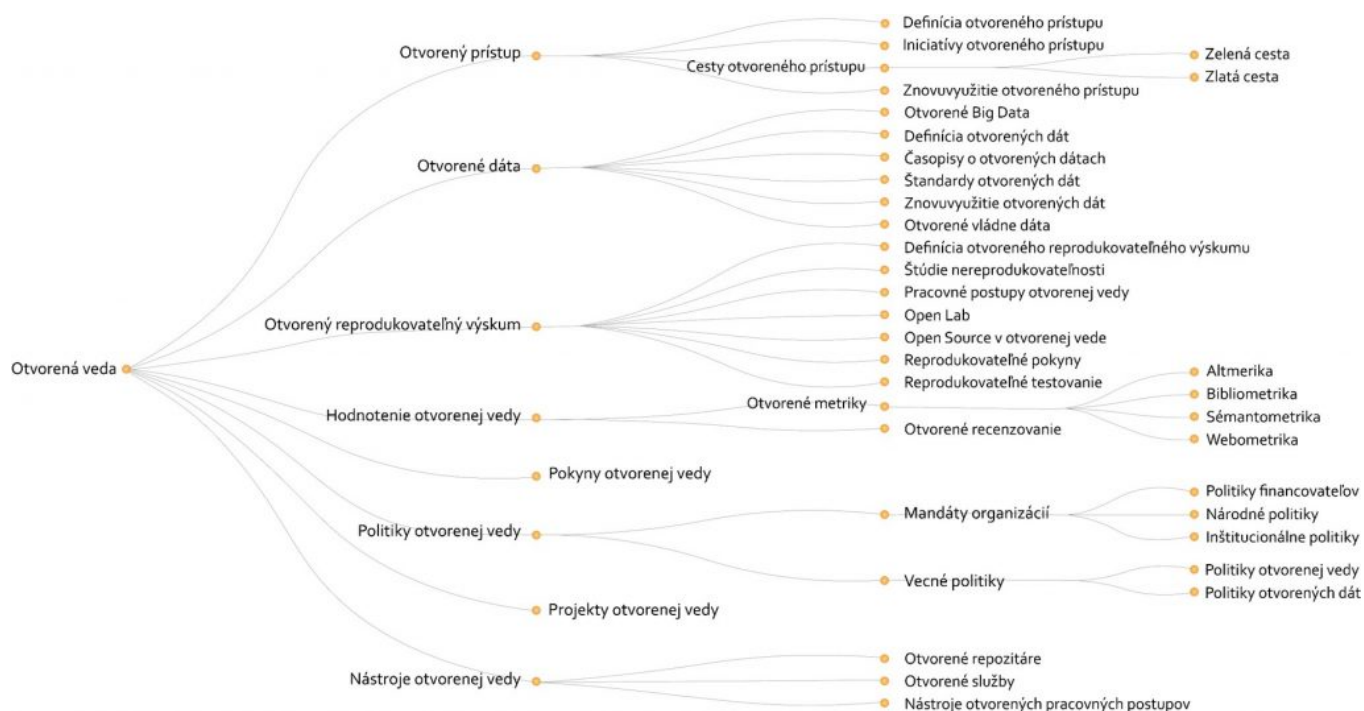
Otvorená veda

Transparentnosť prospieva každému aspektu vedy

Podľa: Foster Open Science, 2014.

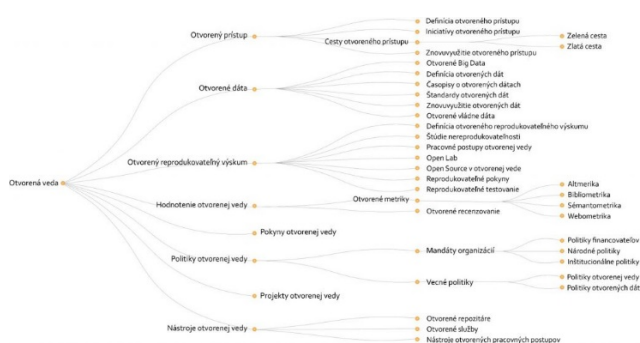
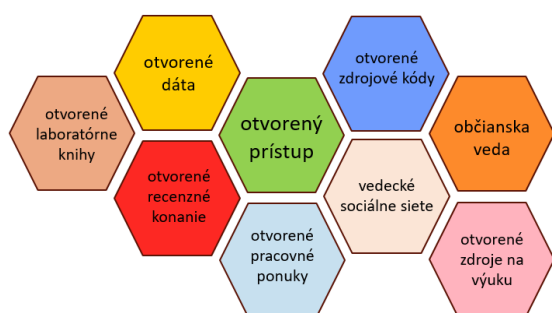
K lepšiemu pochopeniu otvorenej vedy slúži [Taxonómia Open Science](#), ktorá ponúka reprezentáciu pojmov združených okolo Open Science a zároveň štruktúrovanú a konzistentnú terminológiu tejto oblasti. Taxonómia Open Science je nástrojom, ktorý klasifikuje a systematizuje obsah a vizualizuje vzťahy medzi širšími a užšími pojmami v oblasti OS. Do tejto oblasti však presahujú aj právne otázky, ako napríklad licencie, duševné vlastníctvo a oblasť manažmentu vedeckých dát, ktoré v taxonómií zatiaľ nie sú zahrnuté.

Pojem „otvorená veda“ nie je sám o sebe novým konceptom, hoci tento pojem sa rozšíril len relatívne nedávno. Existuje viacero prístupov k definícii otvorenej vedy, ktoré sociológovia [Fecher a Friesike \(2014\)](#) navrhujú v prehľade 5 myšlienkových smerov – škôl:

Myšlienková škola	Predpoklad	Cieľ	Nástroje a metódy
Demokratická	Prístup k znalostiam nie je rovnomerne distribuovaný.	Znalosti voľne dostupné všetkým.	OA, práva duševného vlastníctva, otvorené dáta, otvorený kód
Pragmatická	Tvorba znalostí by bola efektívnejšia, ak by vedci spolupracovali.	Otvorenie procesu tvorby znalostí.	Kolektívna „múdrosť“, efekt siete, otvorené dáta, otvorený kód
Infraštruktúry	Efektívny výskum závisí od dostupných nástrojov a aplikácií.	Tvorba voľne dostupných platforiem, nástrojov a služieb pre vedcov.	Platformy a nástroje na spoluprácu
Verejná	Veda musí byť dostupná verejnosti.	Veda dostupná občanom.	Občianska veda, vedecké PR, vedecké blogovanie
Merania	V súčasnosti potrebujú vedecké príspevky hodnotenie „impaktu“.	Vytvorenie alternatívneho metrického systému na hodnotenie vedeckého „impaktu“.	Altmetria, peer review, citácie, impakt faktor

Prienik pojmov v rámci prednášok doktorandskej školy

Otvorené dáta- mali ste v rámci „Archivácia a manažment výskumných dát“ 1.3.2022 (Zuzana Stožická)

Otvorené recenzné konanie – mali ste asi v rámci „Hodnotenie vedy a výskumu, viditeľnosť vedy“ 15.3.2022 (Simona Hudecová) a čiastočne aj v mojej predchádzajúcej prednáške 16.11.2021

Otvorené pracovné ponuky – asi budete mať v rámci „Kariéra vo vede, postdok programy“

Vedeké sociálne siete – asi budete mať v rámci „Pravidlá komunikácie vo výskumných tímoch, organizácia práce, zdieľanie výsledkov vedeckého bádania“

Otvorený prístup– dnes

Občianska veda, otvorené zdrojové kódy,..... - asi budete mať v rámci ďalších prednášok doktorandskej školy

Národná stratégia pre otvorenú vedu

Cieľom Národnej stratégie je vytvoriť udržateľný model participácie všetkých aktérov vedy a výskumu v SR na implementácii globálnych princípov otvorenej vedy do šírenia, vzájomnej výmeny, opätovného využívania a sprístupnenia výsledkov vedy a výskumu v SR a podporiť tak rozvoj domácej a medzinárodnej vedeckej spolupráce, spolupráce verejného a súkromného sektora, skvalitnenie vedeckej infraštruktúry, vzdelávanie nových generácií výskumných pracovníkov a vysokoškolských učiteľov a vytvorenie prostredia pre kvalitné strategické riadenie výskumu a vzdelávania.

Účelom Národnej stratégie pre otvorenú vedu (ďalej aj ako Národná stratégia) je zlepšiť dostupnosť výsledkov slovenskej vedy a zmeniť nastavenie výskumných a hodnotiacich procesov smerom k vyššej transparentnosti, reprodukovateľnosti a integrite. Otvorenosť prispieva k zvýšeniu viditeľnosti práce výskumníkov a výskumných inštitúcií, zvyšovaniu scientometrických parametrov slovenských vedcov, rozvoju domácej i medzinárodnej spolupráce, posilneniu väzieb so súkromným sektorom i s verejnosťou, čo v konečnom dôsledku vedie ku vzostupu kvality vedeckých výstupov. Prínos otvorenej vedy však presahuje akademické prostredie. Šírenie praktík otvorenej vedy prispieva k modernizácii vzdelávania, digitálnej transformácii spoločnosti a zlepšeniu konkurencieschopnosti hospodárstva.

Vytvorenie Národnej stratégie je integrálnou súčasťou úloh Akčného plánu Iniciatívy pre otvorené vládnutie na roky 2020 – 2021. Kladie si za cieľ zosúladiť smerovanie rozvoja vedy a výskumu v SR s odporúčaním Európskej komisie z roku 2012 o prístupe a uchovávaní vedeckých informácií a jeho aktualizáciou z roku 2018 a usmerneniami programov Horizont 2020/Horizont Európa o pravidlách otvoreného prístupu k vedeckým publikáciám a vedeckým dátam.

Vytvorenie Národnej stratégie je **integrálnou súčasťou úloh Akčného plánu Iniciatívy pre otvorené vládnutie** na roky 2020 – 2021. Kladie si za cieľ zosúladiť smerovanie rozvoja vedy a výskumu v SR s odporúčaním Európskej komisie z roku 2012 o prístupe a uchovávaní vedeckých informácií a jeho aktualizáciou z roku 2018 a usmerneniami programov Horizont 2020/Horizont Európa o pravidlách otvoreného prístupu k vedeckým publikáciám a vedeckým dátam.

Cieľom Národnej stratégie je vytvoriť udržateľný model participácie všetkých aktérov vedy a výskumu v SR na implementácii globálnych princípov otvorenej vedy do šírenia, vzájomnej výmeny, opätovného využívania a sprístupnenia výsledkov vedy a výskumu v SR a podporiť tak rozvoj domácej a medzinárodnej vedeckej spolupráce, spolupráce verejného a súkromného sektora, skvalitnenie vedeckej infraštruktúry, vzdelávanie nových generácií výskumných pracovníkov a vysokoškolských učiteľov a vytvorenie prostredia pre kvalitné strategické riadenie výskumu a vzdelávania.

Otvorená veda zasahuje celý **ekosystém výskumu a vedeckej komunikácie**. Začína:

- **otvoreným prístupom** k vedeckým publikáciám, ktorý ale tvorí len jeden aspekt otvorenej vedy.
K ďalším patria:
- **zdieľanie otvorených výskumných dát**, vychádzajúce z konceptu FAIR (findable, accessible, interoperable, reusable) – dáta musia byť vyhľadateľné, dostupné, interoperabilné, teda prepojitelné na vzájomne spolupracujúcich platformách a opätovne využiteľné,
- detailné zdieľanie vedeckých metodík podporujúce **overiteľnosť a reprodukovateľnosť výskumu**,
- zavádzanie transparentných praktík do **recenzného konania** (open peer review),
- využívanie softvéru s **otvoreným zdrojovým kódom**,
- zdieľanie **otvorených vzdelávacích zdrojov**, ktoré tvoria most medzi formálnym a neformálnym vzdelávaním,
- **občianska veda**, ktorá v rámci vedeckých projektov zapája do výskumu verejnosť.

Stratégia otvorenej vedy je súčasťou aktivít **Inštitútu Splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti** a jemu podriadeného Úradu zavedený začiatkom roku 2011. V zmysle Predkladacej správy k Uzneseniu vlády SR č. 134/2011 má pôsobenie splnomocnenca „prispieť k tomu, aby zainteresovaní aktéri z verejného sektora, podnikateľského sektora, politickej sféry a médií, ako aj široká verejnosť lepšie rozumeli potrebe a významu občianskej spoločnosti, aby sa cítili jej súčasťou a aby s ňou intenzívnejšie komunikovali. Inštitút splnomocnenca má zároveň podporiť to, aby títo aktéri prostredníctvom partnerských vzťahov umožňovali rozvoj mechanizmov občianskej participácie.“

Zdroj: <https://www.minv.sk/?ros>

Národná stratégia a jej postupné nástroje na implementáciu Open Access politiky (OA) sa riadi prijatými **Akčnými plánmi Iniciatívy pre otvorené vládnutie**.

Akčný plán pre roky 2017- 2019 :

Vláda SR schválila dňa 1.3.2017 „**Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie na roky 2017 – 2019**“ (ďalej len „Akčný plán OGP 2017 – 2019“). Medzi hlavné úlohy definované Akčným plánom OGP 2017 – 2019 v oblasti otvoreného prístupu k výsledkom výskumu a vývoja patrili:

Všeobecne definované:

- Aktívne šíriť povedomie o možnostiach a výhodách otvoreného publikovania pre akademickú obec, vzdelávacie inštitúcie, ale aj pre komerčnú sféru, neziskové organizácie a širokú verejnosť a zároveň šíriť povedomie o prínose otvoreného publikovania pre rozvoj vedy.
- Aktívne sa zapájať do diskusných fór, programov a multilaterálnych snáh v Európe aj mimo nej, ktoré podporujú tvorbu, skvalitňovanie, vzájomnú výmenu a opakované použitie otvorených vzdelávacích zdrojov; zabezpečiť koordináciu aktivít v danej oblasti na medzinárodnej úrovni.

Tieto boli splnené:

- **Zaviesť základné princípy a zásady otvoreného prístupu** k vedeckým publikáciám pod verejnou licenciou v rámci operačného programu Výskum a inovácie.
- **Zabezpečiť implementáciu verejných licencií Creative Commons** uvedenie autora CC BY do dokumentov, metodík, manuálov a postupov s cieľom ich rozšírenia a využívania autormi a inými nositeľmi práv pri realizácii vedeckých prác.
- Zriadiť Kontaktnú kanceláriu pre Open Access.

Tieto neboli splnené, rozpracované:

- **Zriadiť a prevádzkovať repozitár** pre ukladanie, dlhodobú archiváciu a sprístupňovanie slovenských vedeckých a odborných publikácií, výskumných dát a sivej literatúry.
- **Zaviesť podmienky pre pasportizáciu výskumných dát** s otvoreným prístupom pod verejnou licenciou v slovenských inštitúciách a sledovať ich realizáciu v praxi.
- Navrhnuť systematické benchmarkingové monitorovacie mechanizmy merania a porovnaní a navrhnuť ďalšie analýzy spojené so získavaním, spracovávaním a opätovným využívaním výskumných dát a vedeckých publikácií s otvoreným prístupom.

Zásadná pripomienka:

1. Nezrealizovaný Národný repozitár

Akčný plán pre roky 2021-2022

V auguste 2020 prebehla séria zasadnutí členov Kontaktnéj kancelárie pre Open Access (STU je členom). Tu bol predstavený Akčný plán na roky 2021-2022 ako aj aktualizovaná Národná stratégia (oba dokumenty sú na tomto linku aj s poznámkami: <https://openaccess.cvtisr.sk/narodna-strategia-otvorenej-vedy/>). Priamo na zasadnutiach sme pripomienkovali predložený návrh a na uvedenej linke je už zverejnený materiál po našich pripomienkach (ako pracovnej skupiny).

Základné princípy tohto druhého akčného plánu sú:

1. Otvorený prístup k publikáciám financovaným z verejných zdrojov
2. Otvorený prístup k vedeckým dátam
3. **Technická infraštruktúra pre otvorenú vedu**
4. Systém financovania otvorenej vedy
5. Ochrana práv duševného vlastníctva v kontexte otvorenej vedy
6. Podpora využívania existujúcich otvorených IT nástrojov a otvorených dát
7. Vzdelávanie v oblasti otvorenej vedy
8. Hodnotenie výskumu a vývoja v súlade s princípmi otvorenej vedy
9. Podpora rozvoja občianskej vedy.

3.Časť : OPEN ACCESS

Zdroj: Úvod do otvoreného prístupu. ISBN 978-92-3-100074-4

Zdroj: Pokyny k politike otvoreného prístupu (OA) a šablóna pre poskytovateľov finančných prostriedkov (http://www.pasteur4oa.eu/sites/pasteur4oa/files/resource/SK_FUNDERS_POLICY%20GUIDELINES%20FINAL.pdf)

Filozofia **otvoreného prístupu** je poskytnúť zdarma neobmedzený prístup k výskumu a jeho publikáciám bez porušenia autorských práv. **Open Access** (OA) ako cesta otvoreného prístupu vytvorila prostredie pre OA publikovanie pre nasledujúce desaťročia. **Otvorená veda** predstavuje hnutie, ktoré umožňuje dostupnosť vedeckého výskumu, údajov a šírenia informácií z výskumu, zahŕňa postupy zverejňovania otvoreného výskumu, organizovanie kampaní za otvorený prístup, povzbudzovanie vedcov k otvorenému publikovaniu a komunikáciu vedeckých poznatkov.

Otvorený prístup rieši obmedzený prístup k vedeckým výstupom, ktorý je spravidla spôsobený vysokými poplatkami za predplatenie časopisu. Ide o prax poskytovania online prístupu k vedeckým informáciám (články, monografie, výskumné dáta a ostatné výsledky výskumu), ktorý je bezplatný pre čitateľa a licencovaný, aby mohol byť v budúcnosti používaný výskumníkmi, priemyslom a občanmi. Míľnikom definícií otvoreného prístupu bola Budapeštianska iniciatíva otvoreného prístupu (Budapest Open Access Initiative –BOAI, 2002) Berlínska deklarácia o otvorenom prístupe (Október 2003).

Pozitíva OA:

- rýchlejšia výmena, lepšia dostupnosť a viditeľnosť vedeckých informácií
- vyšší informačný dopad výsledkov výskumu
- odbúravanie duplicitnosti vo výskume
- zviditeľnenie inštitúcie, prehľadnosť vlastnej produkcie, možnosť prezentácie úspechov
- zviditeľnenie autora → lepšia citovanosť
- možnosť „dať o sebe vedieť“ – príležitosť najmä pre začínajúcich vedcov
- získanie rýchlej spätnej väzby pre autora
- možnosť získania nových kontaktov v rámci vedeckej komunity (medzinárodná spolupráca, granty...),
- širšia čitateľská základňa (vedecká & laická)
- čitateľ – bezplatnosť, jasné pravidlá využívania (autorské licencie)

Koordináciu aktivít Open Access zabezpečuje od r. 2013 Centrum vedecko-technických informácií SR (ďalej len CVTI SR), ktoré plní funkciu **Národného referenčného bodu pre oblasť otvoreného prístupu** k vedeckým informáciám a ich uchovávaniu. Úlohou CVTI SR ako Národného referenčného bodu pre Open Access politiku je:

- koordinácia opatrení uvedených v Odporúčaní Európskej komisie „Prístup k vedecko-technickým informáciám a ich uchovávanie“,
- spolupráca s Európskou komisiou pri výmene skúseností a tvorbe spoločných zásad, noriem a implementačných opatrení v rámci Európskeho výskumného priestoru,
- spolupráca s Európskou komisiou pri spravodajstve o implementácii Odporúčania EK.

CVTI SR začiatkom októbra 2016 zriadilo pri Kontaktnéj kancelárii pre OA **stálu pracovnú skupinu pre Open Access**, ktorej úlohou je pracovať a podieľať sa na strategických rozhodnutiach a aktivitách spojených s OA problematikou. Pracovná skupina pozostáva z pracovníkov z rôznych vedeckých a akademických knižníc a ďalších inštitúcií na Slovensku, vrátane vedcov zo Slovenskej akadémie vied. STU má zastúpenie v tejto pracovnej skupine od začiatku.

Implementácia Koncepcie Open Access v podmienkach STU

V roku 2020 bol vypracovaný na STU materiál - **Implementácia Open Access politiky na STU**. Materiál bol prerokovaný na úrovni kolégia rektora a čaká sa na jeho schválenie po pripomienkovom konaní.

Predkladaný strategický materiál **definuje východiská pre implementáciu OA v podmienkach STU**. Navrhovaná inštitucionálna politika otvoreného prístupu je zosúladená s Odporúčením Európskej komisie na otvorený prístup k vedeckým informáciám, ktorý požaduje ukladanie a otvorený prístup prostredníctvom inštitucionálneho alebo predmetového repozitára. Táto forma je známa aj ako "zelená" politika otvoreného prístupu. Opatrenia pre implementáciu Open Access politiky v podmienkach STU určujú postupnosť a zodpovednosť za presadzovanie princípov Open Access v podmienkach STU.

Všeobecné zásady

1. Slovenská technická univerzita v Bratislave prijíma politiku otvoreného prístupu. Sprístupňovanie a efektívne šírenie výsledkov vedecko-výskumnej činnosti patrí medzi hlavné úlohy STU ako verejnej výskumno-vzdelávacej inštitúcie.
2. Cieľom politiky otvoreného prístupu STU je poskytovať voľný online prístup k výstupom výskumu financovaného z verejných zdrojov.
3. Otvorený prístup k výsledkom výskumu je založený na uznávaní vedomostí a vyplývajúcich spoločenských a ekonomických prínosov ako verejných statkov.
4. Zvýšenie viditeľnosti vedeckých výstupov vyplývajúce z otvoreného prístupu vedie k zvýšeniu vplyvu výskumného potenciálu STU.
5. Ukladanie výsledkov výskumu STU do inštitucionálneho repozitára STU zabezpečuje dlhodobé uchovávanie a šírenie vedeckých výstupov založených na princípoch OA.

Predmet otvoreného prístupu

1. Predmetom otvoreného prístupu na STU sa stávajú: verejne publikované publikácie, výskumné dáta a sivá literatúra STU:
 - 1.1 **Publikácia** - je definovaná ako práca zamestnanca STU, publikovaná (alebo v procese publikovania) s afiliáciou STU Bratislava a jej súčasťou. Digitálna kópia je elektronická kópia publikácie v konečnej forme.
 - 1.2 **Výskumné dáta** - sú údaje (napríklad štatistika, výsledky pokusov, merania, pozorovania, záznamy rozhovorov, obrázky atď.) použité na potvrdenie výsledkov prezentované vo vedeckých publikáciách a správach riešených výskumných projektov na STU.
 - 1.3 **Sivá literatúra** – je definovaná ako záverečné, dizertačné práce študentov STU a habilitačné práce zamestnancov STU.
2. **Inštitucionálny repozitár s otvoreným prístupom STU** - je vytváraný súlade s medzinárodnými štandardmi, uchováva digitálny obsah z rôznych odborov a poskytuje pokročilé nástroje na vyhľadávanie, navigáciu a otvorený prístup k svojim digitálnym zbierkam.

Prínos implementácie politiky otvoreného prístupu

1. Prijatím a realizáciou Koncepcie Open Access politiky STU sa STU stáva súčasťou výskumného akademického priestoru, v ktorom je prístup k výsledkom výskumu otvorený okamžite po jeho publikovaní na úžitok akademickej obce.
2. Zhromažďovaním a uchovávaním vedeckých výstupov prostredníctvom inštitucionálneho univerzitného repozitára bude možné poskytovať väzby a interoperabilitu s inými databázami výskumu STU.
3. Vytvára príležitosti na použitie a opakované využívanie inštitucionálnych výstupov na vedecké účely v súlade s platnou legislatívou autorského práva.
4. Posilňuje prostredie spolupráce v oblasti vedeckého bádania, zvyšuje významnosť a dostupnosť výsledkov vedeckého výskumu a tvorivej činnosti STU.
5. Zviditeľňuje výskum STU a priestor pre citovanie autorov STU.

Opatrenia na implementáciu politiky otvoreného prístupu na STU

Pre implementáciu zásad koncepcie Open Access (OA) politiky STU prijíma vedenie STU nasledovné opatrenia:

Opatrenie č. 1

Pracovná skupina STU pre OA

1. Koordinátorom presadzovania politiky OA STU je rektor STU, v jeho zastúpení prorektor pre vedu. Rektor menuje pracovnú skupinu pre OA a implementáciu OA politiky na STU.
2. Pracovná skupina sa aktívne podieľa na implementácii zásad OA politiky STU. Jej stálymi členmi sú: prorektor pre vedu, riaditeľ CVT STU a člen útvaru vedy STU pre problematiku OA. Pracovná skupina je najviac 7-členná.
3. Pracovná skupina vytvára monitorovacie mechanizmy merania a porovnania presadzovania OA politiky, navrhuje ďalšie analýzy spojené so získavaním, spracovávaním a opätovným využívaním výskumných dát a vedeckých publikácií s otvoreným prístupom.

Opatrenie č. 2

Všeobecné odporúčania

1. STU odporúča svojim autorom, aby svoje práce uverejňovali v kvalitných a dôveryhodných Open Access časopisoch (register DOAJ) a prispievali tak k lepšiemu šíreniu vedeckých publikácií vznikajúcich na STU.
2. STU odporúča ukladať do repozitára pod verejnou licenciou aj výskumné dáta (okrem citlivých osobných údajov a pod.), zachovať pri nich FAIR princípy (nájdniteľnosť, prístupnosť, interoperabilita a znovu využiteľnosť) a odporúča taktiež vytvorenie dáta manažment plánu.

Opatrenie č. 3

Digitálny repozitár OA STU

1. STU sa bude koncepcne podieľať na presadzovaní tvorby centrálneho digitálneho repozitáru OA akademických inštitúcií.
2. STU vytvorí podmienky pre export dát pre centrálny digitálny repozitár OA.
3. Pracoviskom pre export dát OA STU je Centrum výpočtovej techniky STU Bratislava.

Opatrenie č. 4

Zber predmetu OA pre repozitár STU

1. **Publikácie** - práce zamestnancov STU publikované (alebo v procese publikovania) s afiliáciou STU Bratislava a jej súčastí v elektronickej podobe (pdf formáty):
 - a) **výstupy publikačnej činnosti STU a jej súčastí** – zodpovednými pracoviskami za export výstupov do repozitára OA STU sú príslušné akademické knižnice,
 - b) **publikačné výstupy vydané vo Vydavateľstve STU Bratislava** - zodpovedným pracoviskom za export výstupov do repozitára OA STU je Vydavateľstvo STU Bratislava,
 - c) **časopisy STU a jej súčastí** – publikácie verejne publikované v časopisoch, ktoré vydáva STU a jej súčasti - zodpovedným pracoviskom za export výstupov do repozitára OA STU sú zodpovední redaktori časopisov STU.
2. **Výskumné dáta** - údaje v správach riešených výskumných projektov na STU:
 - a) **priebežné a záverečné správy výskumných projektov riešených na STU** - zodpovedným pracoviskom za export výstupov do repozitára OA STU sú pracoviská evidencie výskumných projektov na STU a jej súčastiach,

- b) **zverejnené výskumné dáta vzniknuté z grantov H2020** - všetci zodpovední riešitelia grantov H2020 na STU.
- 3. **Sivá literatúra** – je definovaná ako dizertačné a habilitačné práce zamestnancov STU:
 - a) **záverečné práce** - zodpovedným pracoviskom za export výstupov do repozitára OA STU sú študijné oddelenia fakúlt STU,
 - b) **dizertačné práce** - zodpovedným pracoviskom za export výstupov do repozitára OA STU sú študijné oddelenia fakúlt STU,
 - c) **habilitačné práce** - zodpovedným pracoviskom za export výstupov do repozitára OA STU sú oddelenia/referáty vedy/kvalifikačného rastu fakúlt STU.

Opatrenie č. 5

Zavedenie verejnej licencie Creative Commons

1. Zaviesť základné princípy a zásady otvoreného prístupu k vedeckým publikáciám pod verejnou licenciou.
2. Zabezpečiť implementáciu verejných licencií Creative Commons uvedením autora CC BY do dokumentov, metodík, manuálov a postupov s cieľom ich rozšírenia a využívania autormi a inými nositeľmi práv pri realizácii vedeckých prác.
3. Pri vydávaní publikačných výstupov, ako sú vysokoškolské učebnice, skriptá, vedecké časopisy a pod., ktoré sú financované z verejných zdrojov, odporúča vedenie STU štandardne používať verejnú licenciu Creative Commons.
4. Návrh úprav štatútov edičnej činnosti STU a jej súčastí, príp. dokumentov upravujúcich vydavateľskú činnosť STU a jej súčastí o bod: "Vydávanie publikačných výstupov, ako sú vysokoškolské učebnice, skriptá a pod., ktoré sú financované z verejných zdrojov, je štandardne podmienené používaním verejnej licencie Creative Commons".

Opatrenie č. 6

Propagácia Open Access STU

1. Vytvoriť samostatnú časť Open Access STU v rámci web stránky Virtuálnej/digitálnej knižnice STU.
2. Propagovať politiku OA, aktívne šíriť povedomie o možnostiach a výhodách otvoreného publikovania pre akademickú obec a zároveň šíriť povedomie o prínose otvoreného publikovania pre rozvoj vedy.
3. Aktívne sa zapájať do diskusných fór, programov a multilaterálnych snáh v Európe aj mimo nej, ktoré podporujú tvorbu, skvalitňovanie, vzájomnú výmenu a opakované použitie otvorených vzdelávacích zdrojov; zabezpečiť koordináciu aktivít v danej oblasti na medzinárodnej úrovni.
4. Zabezpečiť stálu zastupiteľnosť STU v pracovnej skupine pre Open Access v národnom koordináčnom centre CVTI SR.
5. Iniciovať vzdelávacie aktivity o OA v podmienkach STU, elektronických nástrojoch vyhľadávania otvoreného obsahu.

Opatrenie č. 7

Harmonogram implementácie OA politiky STU

Všetko o OA na stránke Virtuálnej knižnice STU

SLOVENSKÁ TECHNICKÁ
UNIVERZITA V BRATISLAVE

Q

AIS

EN

UNIVERZITA

UCHÁDZÁCI

ŠTUDENTI

ABSOLVENTI

VÝSKUM

VEREJNOST

ZAMESTNANCI

KORONAVÍRUS

STU / Výskum / Virtuálna knižnica STU

Virtuálna knižnica

Online služby akademických knižníc STU
Webináre a školenia
Identifikátory autora
Webináre online

Virtuálna knižnica

Virtuálna knižnica STU predstavuje portál na podporu vedecko-výskumnej činnosti, publikačnej činnosti, koordináciu knižnično-informačných služieb akademických knižníc STU. Sústreďuje prístup k elektronickým informačným zdrojom (databázam), predstavuje nástroje pre hodnotenie vedy a vytvára priestor pre support aktivít podporujúce vzdelávanie a výskum na STU.
[Čítajte viac...](#)

Online služby akademických knižníc STU
Akademická knižnica STU ako organizačné súčasti fakúlt sa nevyhli opatreniam a obmedzeniam, ktoré priniesla a stále nesie pandémia ochorenia covid-19....

Webináre a školenia
Sledujte informácie o aktuálnych webinároch, školeniach, seminároch, ktoré vám môžu napomôcť pri tvorbe publikácií, vyhľadávani informácií a v spoznávaní...

Identifikátory autora
Priradenie jednoznačného identifikátora každému autorovi je riešením pre prácu vo vedeckom prostredí a publikačnom procese.

f

t

+

https://www.stuba.sk/sk/zamestnancov/aktuality-a-informacie/virtualna-kniznica.html?page_id=1616

Duševné vlastníctvo >

Open Access ▾

Implementácia Open Access v podmienkach STU

Pracovná skupina STU pre OA

[Národné iniciatívy Open Access, otvorená veda](#)

[Národný bod pre OA](#)

[Definície a pojmy OA](#)

[Register OA časopisov \(DOAJ\)](#)

[Zoznam slovenských časopisov OA](#)

[Zoznam časopisov STU v OA](#)

[Používanie licencie Creative Commons](#)

[Povinnosť H2020 vo vzťahu k OA](#)

Repozitár OA

Predmety repozitára OA na STU

[Recommended ebooks for STU](#)

[Diamond journals](#)

Digitálny repozitár >

Definície a slovník pojmov OA

V rámci otvoreného prístupu k publikáciám sa rozvinuli dva základné modely, tzv. cesty, s treťou alternatívou v podobe hybridného riešenia:

- zelená cesta,
- zlatá cesta,
- hybridný model.

Zelená cesta otvoreného prístupu

Princíp spočíva v **samoarchivácii**, t.z. je to otvorený prístup uskutočňovaný prostredníctvom otvorených repozitárov a vlastných webových stránok. Článok alebo knihu (alebo dáta) môže uložiť samotný autor alebo jeho zástupca v čase publikovania alebo bezprostredne po publikovaní. Autoarchivácia (**Zelená cesta**): Autori publikujú svoj výskum na nimi preferovanom mieste a po prijatí archivujú elektronickú kópiu recenzovanej (spôsobom peer-review) publikácie a súvisiace výskumné dáta v inštitucionálnom alebo tematickom repozitári, prostredníctvom ktorého je voľne dostupný každému.

Zlatá cesta otvoreného prístupu

Zlatá cesta predstavuje publikovanie vedeckých výstupov/článkov v tzv. otvorených časopisoch, kedy autor poskytuje vydavateľovi tzv. nevýhradnú licenciu, čo otvára cestu k jeho ďalšiemu sprístupňovaniu, napr. prostredníctvom nejakého otvoreného repozitára. Časopisy, v ktorých autor publikuje môžu byť komerčného ako aj nekomerčného charakteru. Tieto publikácie sú voľne dostupné koncovému používateľovi cez internet. Autorské práva obvykle získavajú ich autori. Publikácie s otvoreným prístupom sa riadia rovnakými postupmi ako publikácie so spoplatneným prístupom (napr. recenzované spôsobom peer-review), avšak poskytujú otvorený prístup k obsahu publikácie. Neexistuje žiadna vzájomná súvislosť medzi kvalitou publikácie a prístupom k nej.

Otvorený prístup, to nie je iba publikovanie v časopisoch. Otvorený prístup sa rozvíja na viacerých platformách a dnes sa s ním možno stretnúť v podobách, ako sú:

- Otvorené dáta
- Otvorená veda
- Otvorené vzdelávanie

S témou otvoreného prístupu súvisí množstvo ďalších okruhov problémov a otázok, ako napríklad verejné licencie (Creative Commons), práva duševného vlastníctva, akademické sociálne siete (napr. ResearchGate, Academia.edu, Mendeley...) a pod.

BBB deklarácie – súhrnný názov pre tri deklarácie – *Budapešťiansku iniciatívu pre otvorený prístup*, *Bethesda vyhlásenie o otvorenom prístupe publikovania* a *Berlínsku deklaráciu otvoreného prístupu k poznatkom prírodných a humanitných vied*, vďaka ktorým vznikla a rozšírila sa myšlienka Open Access a ktoré „na začiatku 21. storočia vytvorili prostredie pre OA publikovanie pre nasledujúce desaťročia. Ich vyhlásenia naznačili silné filozofické základy pre podporu myšlienok a princípov otvoreného prístupu.

Copyleft – stratégia využitia autorského práva, „kedy softvér alebo umelecké dielo môže byť používané, upravené a voľne distribuované pod podmienkou, že na čokoľvek od neho odvodené sa vzťahujú rovnaké podmienky.

Copyright – autorské právo. Výlučné právo autora alebo vydavateľa na využívanie literárneho alebo umeleckého autorského diela.

Creative Commons – „liberálna forma ochrany autorských práv, najviac používaná v prostredí publikácií s otvoreným prístupom. Licencie Creative Commons umožňujú zdieľať a znova používať diela na základe určených podmienok.

CTA – Copyright Transfer Agreement – Dohoda o prechode autorských práv – dohoda, na základe ktorej autor prenáša niektoré exkluzívne práva na vydavateľa.

DOAJ – Directory of Open Access Journals – online adresár, ktorý indexuje vysoko kvalitné recenzované časopisy a poskytuje k nim otvorený prístup.

Embargo – v súvislosti s publikovaním je embargo doba oneskorenia uvedená vydavateľom. Počas tejto doby sa článok nesmie voľne publikovať na internete.

FOSTER – Facilitate Open Science Training for European Research – Podpora školení otvorenej vedy v kontexte európskeho výskumu – projekt, ktorý bol financovaný prostredníctvom 7. Rámcového programu pre výskum a vývoj Európskej únie (EÚ). Jeho cieľom bolo zasadiť udržateľné mechanizmy pre výskumných pracovníkov EÚ na začlenenie otvorenej vedy do svojho každodenného pracovného toku.

Inštitucionálny repozitár – repozitár spravovaný univerzitou alebo inou inštitúciou. „Môže obsahovať najrozmanitejšie dokumenty, ktoré chce inštitúcia uchovávať a sprístupňovať.

Manažment výskumných dát – Research Data Management (RDM) – „proces správy dát vo výskumnom projekte. Beží po celú dobu životného cyklu výskumu. Dobré riadenie dát je potrebné na zabezpečenie zachovania dát a ich dlhodobej prístupnosti.

Open Access – otvorený prístup – poskytovanie on-line prístupu k vedeckým informáciám pre používateľa bezplatne a neobmedzene.

Open Source Software – „počítačový softvér so sprístupneným zdrojovým kódom a pod licenciou, v ktorej držiteľ autorských práv poskytuje práva na štúdium, vkladanie zmien a šírenie softvéru pre kohokoľvek a na akýkoľvek účel.

OpenAIRE 2020 – Open Access Infrastructure for Research in Europe towards 2020 – projekt, ktorý si kladie za cieľ podporovať otvorenú vzdelanosť a podstatne zlepšiť vyhľadateľnosť a opätovné využitie výskumných publikácií a údajov.

OpenDOAR – The Directory of Open Access Repositories – adresár vedeckých repozitárov s otvoreným prístupom.

Otvorený obsah – obsah, na ktorý sa vzťahujú práva: opakovane používať obsah v jeho nezmenenej podobe, adaptovať, modifikovať, spracovať a meniť obsah, kombinovať originálny a revidovaný obsah s iným obsahom, aby sa vytvorilo niečo nové a právo zdieľať rozmnoženiny originálneho obsahu, ako aj zmenený obsah s inými ľuďmi.²

PASTEUR4OA – Open Access Policy Alignment STrategies for European Union Research – projekt, ktorý bol financovaný zo 7. Rámcového programu Európskej únie. Zámerom projektu bola pomoc pri rozvoji a/alebo posilnení Open Access stratégie a politiky na národnej úrovni a uľahčenie ich koordinácie medzi všetkými členskými štátmi na úrovni Európskej únie v súlade s odporúčaniami Európskej komisie a pravidlami programu Horizont 2020.

Predmetový repozitár – repozitár zameraný na konkrétnu vednú oblasť. Ponúka vedcom a akademikom z určitého vedného odboru alebo skupiny príbuzných odborov publikovať ich práce. Nie je obmedzený na výsledky práce len jednej inštitúcie.

re3data – Registry of research Data Repositories – najväčší a najkomplexnejší register úložísk dát dostupných na webe.

RECODE – RECommendations for Open Access to Research Data in Europe – Odporúčania pre otvorený prístup k výskumným dátam v Európe – projekt, ktorý bol financovaných prostredníctvom 7. rámcového programu pre výskum a vývoj Európskej únie. Využíval existujúce siete, komunity a projekty zamerané na riešenie problémov v rámci otvoreného prístupu, na šírenie dát a ich uchovávanie a používal osvedčené postupy, na ktorých zakladal politické odporúčania pre otvorený prístup k výskumným dátam.

Repozitár – úložisko, prostredníctvom ktorého „autori sami poskytujú otvorený prístup k svojim prácam tým, že vložia elektronickú verziu svojej práce do digitálneho repozitára. Repozitár tieto práce sprístupní a stará sa o ich dlhodobé uchovávanie.

Repozitáre

Otvorené archívy alebo **repozitáre** súvisia so zelenou cestou (green Open Access) a sú to úložiská, prostredníctvom ktorých autori sami poskytujú otvorený prístup k svojim prácam tým, že vložia elektronickú verziu práce do digitálneho repozitára (vrátane tých prác, ktoré boli publikované klasickou formou a ku ktorým majú autori oprávnenie k zverejneniu). Repozitár tieto práce sprístupní a stará sa o ich dlhodobé uchovávanie.

Repozitáre môžu byť:

- **Inštitucionálne** – spravujú ich univerzity a veľké inštitúcie a môžu obsahovať najrozmanitejšie dokumenty, ktoré chce inštitúcia uchovávať a sprístupňovať, vrátane tzv. „sivej“ literatúry.
- **Predmetové** – sú zamerané na konkrétnu vednú oblasť. Ponúkajú vedcom a akademikom z určitého vedného odboru alebo skupiny príbuzných odborov publikovanie ich prác formou OA. Nie sú obmedzené na výsledky práce len jednej inštitúcie.

CVTI SR ako národný referenčný bod pre Open Access politiku na Slovensku mal v pláne **zriadiť a prevádzkovať národný repozitár pre ukladanie, dlhodobú archiváciu a sprístupňovanie slovenských vedeckých a odborných publikácií, výskumných dát a sivej literatúry**, ako to vyplýva aj z úloh Akčného plánu Iniciatívy pre otvorené vládnutie v Slovenskej republike na roky 2017 – 2019. Malo ísť o repozitár budovaný a prevádzkovaný v CVTI SR s dôrazom na jeho trvalú udržateľnosť a zapojenie do medzinárodných štruktúr, kompatibilitu s medzinárodnými pravidlami a požiadavkami (napr. HORIZONT 2020).

Vedeckým pracovníkom je zatiaľ k dispozícii repozitár [ZENODO](#), ktorý je súčasťou portálu [OpenAIRE](#) a jeho prevádzkovateľom je [CERN](#) (Európska organizácia pre jadrový výskum), alebo si môžu vybrať pre ukladanie svojich prác alebo výskumných dát niektorý z repozitárov uvedených v registroch [ROAR](#) alebo [re3data](#).

ROAR – Registry of Open Access Repositories – register repozitárov s otvoreným prístupom.

SCOAP3 – Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics – Sponzorské konzorcium pre voľný prístup k publikáciám v oblasti jadrovej fyziky – projekt, ktorého cieľom je „zjednotiť vydávanie publikácií týkajúcich sa časticovej fyziky a zabezpečiť voľný prístup k týmto publikáciám a ďalším publikačným službám poskytovaným zazmluvnenými vydavateľmi všetkým záujemcom – vedecko-výskumným inštitúciám, knižniciam, a odborníkom, ktorí sú zapojení do spolupráce v oblasti časticovej fyziky nielen v rámci CERN, ale širokej vedeckej obci.

SHERPA/JULIET – „nástroj na pomoc autorom pri identifikácii, aké OA politiky uplatnil financovateľ výskumu.

SHERPA/RoMEO – „prehľadateľná databáza politik autorských práv vydavateľov, čo sa týka samo-archivácie článkov z časopisov na webe a v repozitároch s otvoreným prístupom. Je nevyhnutným nástrojom pre výskumného pracovníka pre prijatie rozhodnutia o samo-archivácii.

Sivá literatúra – pomenovanie pre „všetky príbuzné typy dokumentov, ktoré sú produkované na všetkých úrovniach štátnej správy, akademickej obce, obchodu a priemyslu v tlačенých a elektronických formátoch, sú chránené právami duševného vlastníctva, zhromažďované a uchovávané v knižniciach alebo inštitucionálnych repozitároch a nepodliehajú komerčným vydavateľom, ktorých hlavnou činnosťou je vydávanie publikácií.

SPARC – The Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition – globálna koalícia, ktorá má za cieľ umožniť otvorené zdieľanie výsledkov výskumu a vzdelávacích materiálov s cieľom demokratizovať prístup k znalostiam, urýchliť objav a zvýšiť návratnosť investícií do výskumu a vzdelania.

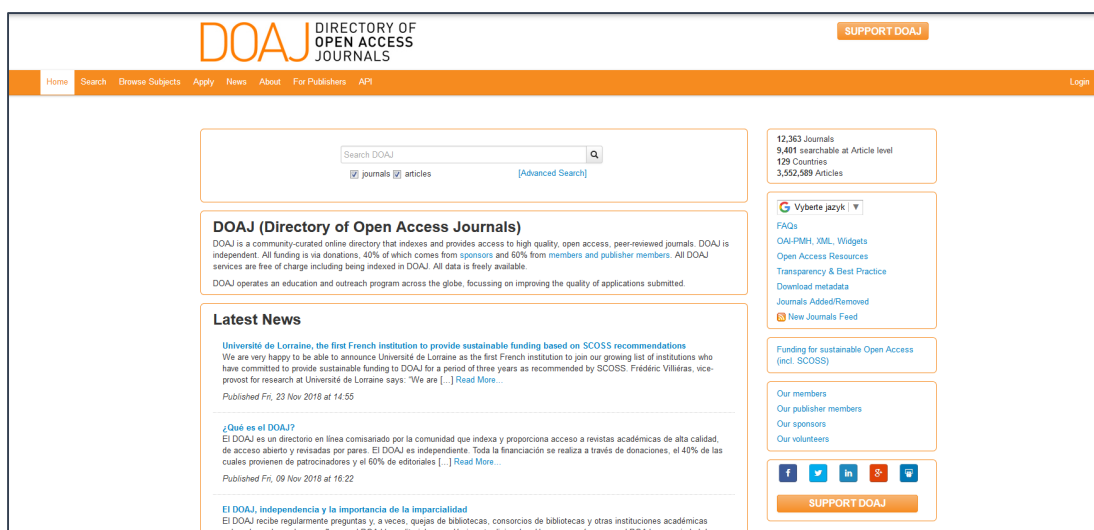
Zenodo – otvorený repozitár, ktorý je súčasťou portálu OpenAIRE. Jeho prevádzkovateľom je CERN – Európska organizácia pre jadrový výskum.

Čo by vás mohlo zaujímať?

Register OA časopisov

Prehľad recenzovaných časopisov s otvoreným prístupom poskytuje databáza Directory of Open Access Journals (DOAJ). Pre zaradenie do DOAJ musí časopis splniť určené kritériá (<https://doaj.org/publishers>).

Adresár OA časopisov [Directory of Open Access Journals](https://doaj.org/publishers) (DOAJ) eviduje vyše 9 800 titulov voľne prístupných OA časopisov.

Poplatky v OA časopisoch

V OA časopisoch sú články voľne prístupné, lebo náklady na publikovanie sú spoplatnené pred vydaním a nie až prostredníctvom predplatného. Poplatky za publikovanie v režime otvoreného prístupu možno spravidla zahrnúť do nákladov na výskumné projekty, a tak prostriedky na sprístupnenie článkov pochádzajú od poskytovateľov finančnej podpory na výskum a nie z rozpočtov knižníc/univerzít, ktoré sú najčastejšími predplatiteľmi vedeckých časopisov. Pôvod finančných zdrojov je v oboch prípadoch zväčša zhodný (z prostriedkov štátu). Tradičná forma predplatného znamená, že časopisy sú z verejných zdrojov financované najmenej dvakrát.

OA časopisy zabezpečujú recenzný proces a schválený obsah sprístupňujú zdarma celému svetu. Ich náklady pozostávajú z recenzí, prípravy rukopisu a priestoru na serveri. OA časopisy hradia svoje náklady takmer rovnako ako to robia televízia a rozhlas; tí, ktorí majú záujem na rozširovaní svojho obsahu platia výrobné náklady vopred, takže prístup pre každého, kto má správne technické vybavenie, môže byť bezplatný. V praxi to niekedy znamená, že časopisy sú dotované univerzitami alebo vedeckými spoločnosťami. Inokedy časopisy vyberajú

častičky na krytie výrobných nákladov od autorov prípadne ich sponzorov (zamestnávateľov, grantových agentúr) a to pri prijímaní článkov. OA časopisy, dotované inštitúciami, väčšinou žiadne poplatky nevyberajú. OA časopisy môžu byť dotované menšími čiastkami vtedy, ak majú vyšší príjem z iných predplácaných titulov, inzercie, platených príloh či zvláštnych čísel a dodatkov, alebo ďalších služieb. Niektorí OA vydavatelia poskytujú zľavy alebo odpúšťajú poplatky všetkým výskumným pracovníkom inštitúcie, ak si táto zaplatí celoročné inštitucionálne členstvo. Objavujú sa stále ďalšie a ďalšie spôsoby platenia výrobo-Prevádzkových nákladov.

Existujú aj tzv. **hybridné modely**, kedy "tradiční" vydavatelia časopisov fungujúci na báze predplatného, ponúkajú autorom možnosť zaplatiť poplatok, aby mohli svoj článok "vykúpiť" a sprístupniť otvoreným prístupom. Obyčajne sú to potom materské inštitúcie alebo agentúry financujúce výskum, ktoré tieto poplatky za autorov zaplatia. Napr. Akadémia vied ČR má na tento účel ročný rozpočet cca 1 mil. Kč.

Politiku vydavateľov časopisov voči otvorenému prístupu je možné overiť v databáze [Sherpa/Romeo](#), ktorá zahŕňa viac ako 1000 vydavateľov.

Príloha: Zoznam časopisov bez poplatkov

ĎAKUJEM ZA POZORNOSŤ